

Het Réveil als splijtzwam in de predikantenkring (1844-1870)

De eerste provinciale predikantenvereniging verdacht

Op 31 mei 1844 werd in Leeuwarden door veertien predikanten de eerste provinciale predikantenvereniging in het vaderland opgericht.¹ Voorzover na te gaan waren ze daarmee de vierde beroepsgroep in Nederland die zich organiseerde. In 1830 hadden de leraren aan de gymnasia dat reeds gedaan, in 1842 de onderwijzers aan de lagere scholen en in 1843 de notarissen.² De onderwijzers vormden van de drie niet alleen de grootste groep, maar ook de personen waar de predikanten het meeste mee te maken hadden. Vooral op het platteland immers combineerden schoolmeesters hun functie dikwijls met die van kosten/voorzanger.³

De Friesche Predikanten-Vereeniging, die overigens wel voorbeelden had in het buitenland – in Duitsland, Zwitserland en de Elzas –, beoogde vooral praktische toerusting op het gebied van ‘verspreiding van Evangelische kennis en ... aankweeking van den Evangelischen geest’. Aldus wilde men zich wapenen tegen de ‘woelingen en bemoeijingen’ van ‘jezuïtismus, separatismus, [en] indifferentismus’; lees: tegen het zich emanciperende rooms-katholicisme en de orthodox-gereformeerden enerzijds en de opkomende onkerkelijkheid anderzijds. Dat er behoefte bestond aan een dergelijke vereniging, die éénmaal per jaar in mei zou vergaderen en speciaal voor hervormde predikanten bedoeld was, bleek in 1845: er verschenen toen zestig collega’s. Het merendeel van de oprichters en de andere opgekomen predikanten was leerling van de Groninger academie en tevens volgeling van de daar nauw mee verbonden Groninger richting. De laatstgenoemde beweging, die een tien jaar eerder, ongeveer tegelijk met de Afscheiding en het Réveil naar buiten was getreden, richtte zich vooral op wat men nu zou noemen ‘gemeente-opbouw’. In de samenkomst van 30 mei 1845 werd daarom gesproken over: verbetering van de relatie tussen predikant en gemeenteleden, mogelijkheden voor godsdienstonderwijs op de openbare lagere scholen – waar sinds het KB van

Dr. Jasper Vree
(j.vree@mdw.vu.nl)
was als universitair
docent kerkgeschiedenis
verbonden aan de
theologische faculteit
van de Vrije Universiteit
te Amsterdam.

¹ Tenzij anders vermeld, zijn alle gegevens (inclusief de citaten) betreffende de predikantenverenigingen ontleend aan: J. Vree, ‘De kraaienplaat.’ Een halve eeuw predikantenverenigingen in de Nederlandse samenleving (1844-1892)’, in: *Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme na 1800* 5 (1997), 107-151; zie m.n. 107-112, 126-129.

² In 1830 werd het Genootschap van leeraren aan de Nederlandsche gymnasiën opgericht; in 1842 het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap en in 1843 de Broederschap der notarissen in Nederland; pas in 1849, toen de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der geneeskunst werd opgericht, volgden de artsen